

Waldemar Bednaruk

TYMCZASOWOŚĆ W STRUKTURZE POLSKIEJ KRAJOWEJ KASY POŻYCZKOWEJ

Prowizoryczne rozwiązania, jak wykazało doświadczenie w wielu dziedzinach życia, potrafią przetrwać bardzo długo. Dłużej niekiedy niż te, których istnienie planowane było jako konstrukcje trwale i niezmiennie. Zdarza się, że te czasowe lepiej się sprawdzają w praktyce. I takim właśnie tymczasowym, chwilowym, przejściowym narzędziem w polityce niemieckiej miała być, w zamierzeniu twórców, Polska Krajowa Kasa Pożyczkowa¹. W sferze deklaracji jej działalność miała przygotować grunt pod powołanie w pełni polskiej już instytucji, działającej w ramach Królestwa Polskiego. Tak przynajmniej głosili Niemcy, chcący zyskać wsparcie ludności polskiej w trwającej już ponad dwa lata wojnie światowej, której wyników nie mogli być pewni. W praktyce ta tymczasowość, pozwalająca odsunąć w czasie decyzje trwale i wiążące, jednocześnie umożliwiając intensywną eksploatację gospodarczą okupowanych terenów.

PKKP została utworzona na mocy rozporządzenia general-gubernatora Hansa von Beselera z 9 grudnia 1916 r., natomiast rozpoczęła swoją działalność 26 kwietnia 1917 r. i przetrwała nie tylko powstanie Rady Regencyjnej we wrześniu 1917 r., ale i odzyskanie niepodległości przez Polskę w listopadzie 1918 r. Jej byt miał być tylko tymczasowy, ponieważ miała istnieć do chwili utworzenia Banku Polskiego, ale wysiłki na rzecz powołania nowego banku centralnego przeciągnęły się aż do

Dr hab. WALDEMAR BEDNARUK, prof. KUL Katedra Historii Ustroju i Prawa, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin, Polska, e-mail: wbednaruk@kul.lublin.pl

¹ Dalej cyt.: PKKP.

stycznia 1924 r., zaś proces likwidacji PKKP i przejmowania jej struktur przez następcę trwały aż do końca 1924 r. Dlatego też przez niemal 8 lat wywierała istotny wpływ na politykę monetarną Generalnego Gubernatorstwa, a później niepodległego państwa polskiego.

1. Utworzenie Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej i jej działalność do 11 listopada 1918 roku

Projekt rozporządzenia o utworzeniu *Polnische Landes-Darlehnskasse*, bo tak w oryginale nazywała się PKKP, został przygotowany przez zespół niemieckich specjalistów i podobnie jak inne tego typu instytucje tworzone na okupowanych terenach Belgii, Rumunii, Litwy i Kurlandii, wzorowany był na regulacjach niemieckich odnoszących się do banku centralnego Rzeszy². Rozporządzenie z grudnia 1916 r. przewidywało, iż PKKP będzie instytucją wyposażoną w osobowość prawną, działającą na rachunek General-Gubernatorstwa Warszawskiego, ale pod nadzorem Niemiec. Jako jej podstawowy cel wskazano zaspokajanie potrzeb kredytowych obszaru będącego pod okupacją niemiecką przy jednoczesnym obowiązku emisji pieniądza dla ludności zamieszkałej na terenie jej działania. Siedzibę władz umiejscowiono w Warszawie, pozostawiając jednak możliwość tworzenia filii na terenach znajdujących się pod okupacją niemiecką. Jednocześnie nie wykluczano opcji rozszerzenia właściwości PKKP na obszary okupowane przez Austro-Węgry, po uprzednim podpisaniu stosownego porozumienia przez rządy obu zainteresowanych państw³.

Pracami Kasy miał kierować zarząd, złożony z przewodniczącego, jego zastępców i członków. Nadzór nad samym zarządem sprawował pełnomocnik rządu niemieckiego mianowany przez kanclerza Rzeszy,

² E. Czapska, *Polska Krajowa Kasa Pożyczkowa*, „Bank i Kredyt” 5-6 (1988), s. 21.

³ Rozporządzenie z dnia 9 grudnia 1916 r. general-gubernatora dla obszaru Generalnego Gubernatorstwa Warszawskiego *o powołaniu Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej*, Dz. Rozp. dla Jen.-Gub. Warsz. z dnia 13 grudnia 1917 r., Nr 57, poz. 222.

natomiast w sytuacjach nadzwyczajnych, wsparcia udzielała rada przyboczna. Stanowiska przeznaczono dla Niemców, tak, aby nowa instytucja sprawnie wykonywała zadania zlecane jej przez Berlin. Pewną „osłodą” dla Polaków wykluczonych z zarządzania PKKP miały być zapisy o tymczasowości przyjętych rozwiązań, a także zapewnienia o rychłym przekazaniu sterów w ich ręce⁴.

Polacy jednak liczyli na więcej i postanowili niezwłocznie upomnieć się o swoje prawa bez czekania na obiecywane w przyszłości wydarzenia. Nowe możliwości artykułowania swoich żądań stworzyła Tymczasowa Rada Stanu utworzona w tym samym okresie na mocy wspólnych ustaleń niemieckich i austro-węgierskich⁵. Już w lutym 1917 r., a więc przed zainaugurowaniem prac PKKP, zwróciła się ona z listą postulatów głęboko ingerujących w pierwotnie opracowaną strukturę Kasy. Były one zgodne z polską racją stanu i mogły przygotować grunt pod tworzenie polskich instytucji funkcjonujących w niepodległym już państwie⁶. Spośród najważniejszych warto wymienić żądania: 1) zatrudniania na wszystkich szczeblach organizacyjnych Kasy Polaków; 2) wprowadzenia języka polskiego jako obowiązującego nie tylko w relacjach z klientami, ale również w dokumentacji PKKP; 3) wprowadzenia do składu zarządu

⁴ W rozporządzeniu *o powołaniu Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej* przewidziano likwidację PKKP w ciągu dwóch lat od utworzenia Królestwa Polskiego, zaś wszelkie rezerwy, tworzone z jej zysków zobowiązywano się przekazać na rzecz rodzącego się państwa polskiego.

⁵ Organ utworzony w ramach realizacji obietnic zawartych w akcie 5 listopada jako organ doradczy, przygotowawczy i współdziałający z władzami okupacyjnymi na rzecz utworzenia przyszłych polskich instytucji państwowych, zob. Rozporządzenie c. i k. Jeneral-Gubernatora wojskowego z dnia 6-go grudnia 1916 r. *o Tymczasowej Radzie Stanu w Królestwie Polskiem*, Dz. Rozp. C. i K. Jeneralnego Gubernatorstwa Warszawskiego dla austriacko-węgierskiego obszaru okupowanego w Polsce, cz. XIX, wyd. w Lublinie i rozesłana 6 grudnia 1916 r. Na temat intencji władz okupacyjnych w tamtym okresie zob.: J. Knebel, *Rząd pruski wobec sprawy polskiej w l. 1914-1918*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1963, s. 10 n.

⁶ Szerzej: W. Suleja, *Próby budowania zrębów polskiej państwowości w okresie istnienia Tymczasowej Rady Stanu*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1981, s. 15 n.

PKKP dwóch dyrektorów narodowości polskiej; 4) rada przyboczna powinna składać się z Polaków, zaś ich wybór wymagałby zatwierdzenia przez tymczasową Radę Stanu; 5) oprócz pełnomocnika rządu Rzeszy, drugi pełnomocnik był delegowany przez Radę Stanu o takich samych uprawnieniach⁷.

Tak istotne ustępstwa nie były na rękę władzom okupacyjnym, które obawiały się, iż ich poczynienie może negatywnie wpłynąć na proces realizacji rzeczywistych celów powołania PKKP. Dlatego odrzucono przedstawione żądania, godząc się jedynie na zatrudnianie Polaków jako personelu szeregowego, przy zachowaniu stanowisk kierowniczych dla Niemców. Dodatkowo dopuszczono używanie języka polskiego w kontaktach z miejscowymi klientami oraz przyjęto do zarządu jednego Polaka w randze dyrektora. Został nim Zygmunt Chamiec⁸, który piastował swój urząd aż do końca I wojny światowej.

⁷ Czapska, *Polska Krajowa Kasa Pożyczkowa*, s. 22.

⁸ Zygmunt Chamiec (1882-1948), jeden z dwóch Polaków, którzy wywarli największy wpływ na kształt PKKP (drugim był jej pierwszy dyrektor w niepodległej Polsce Stanisław Karpiński). Znakomity polski ekonomista, znany przede wszystkim jako ojciec rodzimej radiofonii. Studiował rolnictwo na Uniwersytecie Lwowskim, ekonomię w Wiedniu i medycynę w Genewie, następnie wyjechał do Strasburga, gdzie kontynuował studia medyczne. Po uzyskaniu dyplomu doktora medycyny w 1910 r. został zmuszony do powrotu z zagranicy i przejścia zarządu nad rodzinnym majątkiem. W kolejnych latach piastował szereg funkcji związanych z zarządaniem dobrami ziemskimi, a od 1915 r. został dyrektorem administracyjnym warszawskiej operetki. Współorganizował PKKP od początku jej istnienia i pracował z oddaniem w jej zarządzie do odzyskania niepodległości i jeszcze przez szereg miesięcy w wolnej już Polsce jako zastępca dyrektora Stanisława Karpińskiego. Jako wybitny ekonomista, biegle posługujący się kilkoma językami, uczestniczył w pracach komisji negocjacyjnych w rozmowach z rządami innych państw, których celem była ochrona interesów nowo powstałego państwa polskiego, zaś po powrocie do kraju w 1923 r. zaangażował się w proces budowy polskiej radiofonii. W uznaniu jego zasług w tej dziedzinie wybierano go wielokrotnie na odpowiedzialne stanowiska w instytucjach międzynarodowych zrzeszających nadawców radiowych (w latach 1927-1936 był m.in., prezesem międzynarodowej Komisji Transmisji i Wymiany Programów), szerzej zob.: M. Kwiatkowski, *Ojciec Polskiego Radia. Cz. 1*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 26 (1987), nr 1, s. 37 n.

Rozpoczynająca swoją działalność 26 kwietnia 1917 r., PKKP wobec braku porozumienia władz niemieckich z rządem austro-węgierskim objęła swoją właściwością jedynie obszar General-Gubernatorstwa Warszawskiego. W następnych miesiącach w celu sprawniejszego wykonywania powierzonych jej zadań rozpoczął się proces tworzenia oddziałów zamiejscowych PKKP. Do zakończenia wojny utworzono w ten sposób pięć filii (w Częstochowie, Kaliszu, Łodzi, Sosnowcu i Włocławku) oraz jedną agenturę w Kijowie⁹.

2. Działalność Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej w niepodległej Polsce

W ostatnich miesiącach wojny dalsze funkcjonowanie PKKP, wobec braku woli politycznej obu zainteresowanych stron do jej dalszego utrzymywania, wydawało się niemożliwe. Zarysowana już w projekcie rozporządzenia powołującego do życia PKKP tymczasowość tej instytucji miała się dopełnić niespełna półtora roku od rozpoczęcia jej funkcjonowania. Strona polska, po nieudanej próbie przejęcia kontroli nad Kasą uznała ją za ciało obce, realizujące interesy okupanta, a więc zbędne w niepodległej ojczyźnie. Całą energię skupiła w tej sytuacji na projektowaniu nowych instytucji, uznając jej losy za przesądzone¹⁰.

Wśród Niemców nie było aż takiej jednomyślności. Z jednej strony, doceniano znaczenie środków uzyskiwanych dzięki działalności PKKP, tym bardziej, że strumień ten rósł w miarę upływu czasu wraz z rozszerzaniem się zakresu jej działalności, a w połączeniu z pogarszającą się sytuacją gospodarczą Rzeszy stawał się wręcz niezbędny dla jej wypłacalności. Z drugiej jednak, narastały obawy przed koniecznością zapłacenia rachunków, których pierwotnie nie planowano uiszczać. W sytuacji, w jakiej znajdowała się społeczność międzynarodowa w chwili

⁹ Czapska, *Polska Krajowa Kasa Pożyczkowa*, s. 23.

¹⁰ Szerzej o atmosferze tamtych czasów zob. A. Wierzbicki, *Wspomnienia i dokumenty 1877-1920*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1957, s. 623 n.

li tworzenia PKKP, Niemcy z dużą dozą swobody operowali obietnicami, których w rzeczywistości nie zamierzali spełniać, takimi jak wspieranie dążeń autonomicznych Polaków na okupowanych terenach¹¹.

Jesienią 1918 r. sytuacja była jednak inna i aspiracji niepodległościowych Polaków nie można już było lekceważyć. Dlatego gwarancje dane w momencie tworzenia Kasy dotyczące zabezpieczenia wartości nowej waluty przez Bank Rzeszy oraz zapewnienie o jej wymienialności na marki niemieckie mogły Niemców bardzo dużo kosztować. Mając tego świadomość nie może dziwić treść memoriału wysłanego przez pełnomocnika Rzeszy umocowanego przy PKKP do sekretarza stanu do spraw wewnętrznych Niemiec. Proponował on w nim, by rząd wycofał się jak najszybciej z wcześniejszych obietnic, a nawet w miarę możliwości zmierzał do likwidacji Kasy¹².

Szybkość następujących po sobie wydarzeń zaskoczyła Niemców, pragnących czerpać zyski z PKKP jak najdłużej i uniemożliwiła im podjęcie decyzji odnośnie do dalszej przyszłości Kasy. Nie minął miesiąc od opracowania memoriału, gdy Polacy ogłosili niepodległość i przystąpili do przejmowania władzy na okupowanym dotychczas terenie. Przejęcie zarządu nad PKKP nastąpiło 11 listopada 1918 r. między godziną 12.00 a 13.00¹³. W tych godzinach do siedziby Kasy wkroczył komisarz rządu

¹¹ Knebel, *Rząd pruski wobec sprawy polskiej*, s. 16 n.

¹² Z. Karpiński, *Tworzenie ustroju pieniężnego w Polsce po I wojnie światowej*, „Najnowsze Dzieje Polski. Materiały i studia z okresu 1914-1939” 10 (1966), s. 41 n., gdzie autor przypomina memorial z 13 października 1918 r., w którym pełnomocnik Rzeszy zalecał nową emisję banknotów PKKP, niezawierającą już nadruku z zobowiązaniem rządu niemieckiego do wykupu tej waluty po cenie nominalnej. Sugerował też, by wspierać Polaków w dążeniu do utworzenia przez nich własnego banku centralnego oraz likwidację PKKP, gdyż jej przejęcie przez polskie władze mogłoby narazić Niemców na problemy finansowe.

¹³ Tak twierdził sam Stanisław Karpiński, zob. S. Karpiński, *Pamiętnik dziesięciolecia 1915-1924*, Warszawa: Nakładem Księgarni F. Hoesicka, 1931, s. 192. Z kolei zdaniem późniejszego Ministra Skarbu, Leona Bilińskiego, nastąpiło to nocą z 10 na 11 listopada, zob. L. Biliński, *Wspomnienia i dokumenty. T. II. 1915-1922*, Warszawa: Nakładem Księgarni F. Hoesicka, 1924, s. 229.

polskiego Józef English (późniejszy Minister Skarbu) w towarzystwie Stanisława Karpińskiego¹⁴, znanego specjalisty w dziedzinie bankowości, którego mianował głównym dyrektorem PKKP na miejsce dotychczasowego dyrektora z nadania niemieckiego Theussnera¹⁵.

Zarówno English, jak i Karpiński byli przekonani o konieczności jak najszybszej likwidacji PKKP i powołania w jej miejsce rodzimej, polskiej, nowoczesnej instytucji, która będzie skuteczniej zabezpieczała interesy rodzącej się Ojczyzny. Jednocześnie od pierwszych dni niepodległości obaj zmierzali konsekwentnie do zastąpienia marki polskiej nową walutą – złotym polskim. Ich poglądy na bezcelowość dalszego istnienia PKKP wywarły istotny wpływ na politykę państwa polskiego wobec tej instytucji. Wszelkie działania nosiły w sobie pierwiastek tymczasowości, jak sam dekret Naczelnika Państwa z 7 grudnia 1918 r., zatytułowany „Ustawa Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej”. Jego projekt przygotowany został przez Karpińskiego we współpracy z pracownikami Ministerstwa Skarbu, a sam tekst rozpoczynał się od słów: „Zanim na mocy uchwały sejmowej nie zostanie powołany do życia Bank Polski,

¹⁴ Stanisław Karpiński (1870-1943), drugi z Polaków, którzy wywarli największy wpływ na organizację i funkcjonowanie PKKP. Absolwent Szkoły Handlowej w Warszawie i Uniwersytetu w Lipsku. Znakomity polski znawca systemów bankowych. Pracę rozpoczął w 1893 r. jako urzędnik w Banku Handlowym w Warszawie. Za swe osiągnięcia szybko awansowany z czasem zaczął się dzielić wiedzą w fachowej prasie giełdowej. W 1898 r. wydał książkę *Zasady działalności banków*. Współtworzył polską bankowość spółdzielczą w zaborze rosyjskim, a pod koniec I wojny światowej opracował zasady funkcjonowania polskich finansów w niepodległej już Ojczyźnie. Jako znanemu specjalście od bankowości to jemu powierzono 11 listopada 1918 r. misję zarządzania PKKP, był jej dyrektorem do 4 kwietnia 1919 r., kiedy to objął tekę Ministra Skarbu w rządzie Ignacego Jana Paderewskiego. Odszedł w lipcu 1919 r. Uczestniczył w przygotowaniu projektu ustawy o Banku Polskim, którego został pierwszym prezesem (1924-1929). Po ukończeniu kadencji prezesa Banku Polskiego zajął się spisywaniem swoich pamiętników oraz przygotowaniem do publikacji listów. Szerzej zob.: Z. Landau, *Karpiński Stanisław. Internetowy Polski Słownik Biograficzny*, w: <http://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/stanislaw-karpinski> [dostęp: 6.05.2017].

¹⁵ Zatwierdzenie nominacji Karpińskiego przez Radę Ministrów nastąpiło 24 listopada 1918 r., zob. Karpiński, *Pamiętnik dziesięciolecia*, s. 198.

Polska Krajowa Kasa Pożyczkowa (...), jest jedyną emisyjną instytucją bankową Państwa Polskiego (...)"¹⁶.

Początkowo zakładano, iż wymiana walut nastąpi już na początku 1919 r. Spodziewano się, że będzie to możliwe nawet na przełomie lutego i marca, a do tego momentu zamierzano korzystać z marki polskiej i usług Kasy. W skarbcu PKKP, w chwili przejścia zarządu przez Polaków, znajdowało się około 360 mln marek polskich i to zabezpieczyło potrzeby państwa do stycznia 1919 r.¹⁷ Problemem jednak stał się brak możliwości dodrukowania nowych marek polskich, tak, by pieniędzy wystarczyło do czasu wymiany walut, gdyż Niemcy od początku powierzyli to zadanie drukarni w Berlinie i tam znajdowały się matryce oraz zapas około 40 mln marek polskich. Próba wydobycia ich od Niemców zakończyła się fiaskiem. Jedyne, co udało się osiągnąć delegacji wysłanej przez dyrekcję PKKP, było komisyjne zniszczenie płyt fotograficznych i litograficznych, tak, że dalszy druk w Berlinie był już niemożliwy¹⁸.

Rozpoczęły się zabiegi o zorganizowanie dodruku banknotów zanim skończy się posiadany zapas¹⁹. Jednocześnie drukarnie w Londynie i Paryżu²⁰ drukowały na zlecenie ministra Englicha banknoty nowej waluty – złotego polskiego. Wszystko jednak trwało o wiele dłużej niż się spodziewano. Drukarnie obce miały odmienne priorytety ustalane przez ich własne rządy, które w tym trudnym powojennym okresie same potrzebowały ogromnych ilości pieniędzy. Dlatego zlecenia ze strony

¹⁶ Dekret z dnia 7 grudnia 1918 r. *Ustawa Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej*, Dz. Pr. P. P. z 7 grudnia 1919 r., Nr 19, poz. 56, art. 1.

¹⁷ Przemówienie Ministra Skarbu Stanisława Karpińskiego podczas posiedzenia Sejmu w dniu 4 czerwca 1919 r., *Sprawozdanie stenograficzne z 45. posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 4 czerwca 1919 r.*, s. 2.

¹⁸ Tamże, s. 3.

¹⁹ Szerzej o organizacji druku marek polskich w Warszawie i wszystkich związanych z tym przedsięwzięciem problemach zob. Czapska, *Polska Krajowa Kasa Pożyczkowa*, s. 25.

²⁰ W Londynie drukowano banknoty o większych, zaś w Paryżu o mniejszych nominacjach, zob. *Sprawozdanie stenograficzne z 45. posiedzenia*, s. 4.

polskiej były realizowane z dużymi opóźnieniami, a im dłużej trwał ten stan tymczasowości, tym więcej potrzebowano marek polskich. Masowe drukowanie pieniędzy, niemających pokrycia w złocie, ani też innego solidnego zabezpieczenia musiało nakreślić inflację, ta zaś przysparzała kolejnych problemów na drodze do wymiany walut i ich instytucji emisyjnych²¹.

W tej trudnej sytuacji termin reformy walutowej przesunięto na połowę czerwca 1919 r. i zamierzano go dotrzymać nawet mimo zmiany w fotelu Ministra Skarbu, którym 4 kwietnia 1919 r., zamiast J. Englicha został dotychczasowy dyrektor PKKP – S. Karpiński. Jednak kolejne opóźnienia z drukiem złotych polskich skłoniło Karpińskiego do określenia nowej daty na początek sierpnia 1919 r.²² Dopiero po dymisji ministra Karpińskiego w lipcu 1919 r., po której tekę przejął inny znakomity polski ekonomista, Leon Biliński, zaniechano forsowania szybkich zmian. Nowy Minister Skarbu uznał, iż w obecnym położeniu nie ma warunków do przeprowadzenia tak skomplikowanej operacji mimo woli politycznej i poczynienia pewnych, niedostatecznych jego zdaniem przygotowań. Jak to ujął w swoich wspomnieniach: „Oczekiwaniom narodu brakło po prostu podstawy tak technicznej, jak gospodarczej”²³.

Tymczasem działająca w tych warunkach niepewności co do swojego dalszego losu PKKP miała realizować zadania w niepodległym państwie polskim, spośród których dwa wybijały się na pierwszy plan: pierwsze to przygotowanie reformy walutowej, drugie zaś – wprowadzenie na obszarze całego państwa obiegu jednego pieniądza²⁴. W tworzeniu projektu ustawy o Banku Polskim i związanej z nim wymiany pieniądza

²¹ Biliński, *Wspomnienia i dokumenty*, s. 215 n., który dokonał głębszej analizy zachodzących wówczas zjawisk ekonomicznych.

²² *Sprawozdanie stenograficzne z 45. posiedzenia*, s. 4, fragment przemówienia Ministra Karpińskiego.

²³ Biliński, *Wspomnienia i dokumenty*, s. 216.

²⁴ Szerzej zob. Czapska, *Polska Krajowa Kasa Pożyczkowa*, s. 25 n.

kierownictwo Kasy uczestniczyło na każdym etapie prac²⁵. Trudniejsze natomiast okazało się rozciągnięcie obowiązywania marki polskiej na te obszary nowo tworzonego państwa, gdzie dotychczas obowiązywały waluty państw zaborczych²⁶. Zadanie to realizowało w niepodległej Polsce sześciu kolejnych dyrektorów naczelných stopniowo rozszerzając zakres swojego oddziaływania również poprzez tworzenie kolejnych oddziałów Kasy na nowych terenach²⁷. Do końca grudnia 1923 r. funkcjonowały już 44 takie oddziały, powoływane nie zawsze w dużych miastach²⁸.

Zakończenie

Okres niepewności co do dalszych losów PKKP zakończył się wraz z uchwaleniem ustawy z 11 stycznia 1924 r. o naprawie Skarbu i reformie walutowej²⁹. Katastrofalna sytuacja finansowa państwa, której objawem była m.in. szalejąca hiperinflacja, zmusiła rządzących do podjęcia radykalnych kroków, na które w poprzednich latach kolejne gabinety nie mogły się zdecydować. W ustawie przekazano rządowi Władysława Grabskiego szeroko zakrojone pełnomocnictwa do naprawy systemu gospodarczego Polski. Zadekretowane zmiany miały polegać

²⁵ Z. Landau, J. Tomaszewski, *Gospodarka Polski międzywojennej. T. I. 1918-1923*, Warszawa: Książka i Wiedza, 1967, s. 255 n.

²⁶ Czapska, *Polska Krajowa Kasa Pożyczkowa*, s. 26. Problemy z tym związane szeroko przedstawiają uczestnicy ówczesnych wydarzeń, zob.: Biliński, *Wspomnienia i dokumenty*, s. 215 i n.; Karpiński, *Pamiętnik dziesięciolecia*, s. 198.

²⁷ Możliwość tworzenia nowych oddziałów Kasy dopuszczał dekret z 7 grudnia 1918 r. w art. 14 na wniosek zarządu Kasy zatwierdzony przez Ministra Skarbu.

²⁸ E. Czapska podaje, że istniały w Białymstoku, Bielsku, Brześciu nad Bugiem, Bydgoszczy, Częstochowie, Gnieźnie, Grodnie, Grudziądzu, Inowrocławiu, Jarosławiu, Jaśle, Kaliszu, Katowicach, Kielcach, Kołomyji, Krakowie, Królewskiej Hucie, Lesznie, Lublinie, Lwowie, Łomży, Łodzi, Nowym Sączu, Ostrowie, Piotrkowie, Płocku, Poznaniu, Przemyślu, Radomiu, Równem, Rybniku, Rzeszowie, Siedlcach, Sosnowcu, Stanisławowie, Starogardzie, Suwałkach, Tarnopolu, Tarnowie, Tczewie, Wilnie i Włocławku, zob. Czapska, *Polska Krajowa Kasa Pożyczkowa*, s. 26.

²⁹ Ustawa z dnia 11 stycznia 1924 r. o *naprawie Skarbu i reformie walutowej*, Dz. U., Nr 4, poz. 28.

na wymianie marki polskiej na złotego polskiego oraz na likwidacji PKKP i utworzeniu na jej miejsce Banku Polskiego. Dnia 20 stycznia 1924 r. rozporządzeniem Prezydenta RP ogłoszono statut Banku Polskiego³⁰, a 1 lutego powołano specjalną Radę Nadzorczą Kasy, której zadaniem było przygotowanie i przeprowadzenie procesu likwidacji PKKP. W jej skład weszli członkowie komitetu organizacyjnego Banku Polskiego, tak, aby proces likwidacji jednej instytucji i tworzenia w jej miejsce drugiej z jednoczesnym przejmowaniem majątku, zasobów i obowiązków odbywał się płynnie i bez zakłóceń³¹.

Dnia 28 kwietnia 1924 r. Bank Polski rozpoczął swoją działalność, natomiast proces likwidacji pozostałości po PKKP trwał jeszcze przez kilka miesięcy³².

Bibliografia

Źródła prawa

- Dekret z dnia 7 grudnia 1918 r. *Ustawa Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej*, Dz. Pr. P. P. z 7 grudnia 1919 r., Nr 19, poz. 56.
- Rozporządzenie c. i k. Jeneral-Gubernatora wojskowego z dnia 6-go grudnia 1916 r. *o Tymczasowej Radzie Stanu w Królestwie Polskiem*, Dz. Rozp. C. i K. Jeneralnego Gubernatorstwa Warszawskiego dla austriacko-węgierskiego obszaru okupowanego w Polsce, cz. XIX, wyd. w Lublinie i rozesłana 6 grudnia 1916 r.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 20 stycznia 1924 r. *w przedmiocie ustanowienia statutu dla banku emisyjnego*, Dz. U. Nr 8, poz. 75.
- Rozporządzenie z dnia 9 grudnia 1916 r. general-gubernatora dla obszaru Generalnego Gubernatorstwa Warszawskiego *o powołaniu Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej*, Dz. Rozp. dla Jen.-Gub. Warsz. z dnia 13 grudnia 1917 r., Nr 57,

³⁰ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 20 stycznia 1924 r. *w przedmiocie ustanowienia statutu dla banku emisyjnego*, Dz. U. Nr 8, poz. 75.

³¹ Szerzej zob.: Z. Karpiński, *Bank Polski 1924-1939*, Warszawa: Polskie Wydawnictwa Gospodarcze, 1958, s. 14 n.

³² Tamże, s. 15 n.

poz. 222.

Sprawozdanie stenograficzne z 45. posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 4 czerwca 1919 r.

Ustawa z dnia 11 stycznia 1924 r. *o naprawie Skarbu i reformie walutowej*, Dz. U. Nr 4, poz. 28.

Literatura

Biliński, Leon. 1924. *Wspomnienia i dokumenty. T. II. 1915-1922*. Warszawa: Nakładem Księgarni F. Hoesicka.

Czapska, Elżbieta. 1988. „Polska Krajowa Kasa Pożyczkowa.” *Bank i Kredyt* 5-6:21-30.

Karpiński, Stanisław. 1931. *Pamiętnik dziesięciolecia 1915-1924*. Warszawa: Nakładem Księgarni F. Hoesicka.

Karpiński, Zygmunt. 1958. *Bank Polski 1924-1939*. Warszawa: Polskie Wydawnictwa Gospodarcze.

Karpiński, Zygmunt. 1966. „Tworzenie ustroju pieniężnego w Polsce po I wojnie światowej.” *Najnowsze Dzieje Polski. Materiały i studia z okresu 1914-1939* 10:37-66.

Knebel, Jerzy. 1963. *Rząd pruski wobec sprawy polskiej w l. 1914-1918*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.

Kwiatkowski, Maciej. 1987. „Ojciec Polskiego Radia. Cz. 1.” *Kwartalnik Historii Prasy Polskiej* 26, nr 1:37-58.

Landau, Zbigniew. 2017. „Karpiński Stanisław. Internetowy Polski Słownik Biograficzny.” <http://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/stanislawkarpinski> [dostęp: 6.05.2017].

Landau, Zbigniew, i Jerzy Tomaszewski. 1967. *Gospodarka Polski międzywojennej. T. I. 1918-1923*. Warszawa: Książka i Wiedza.

Suleja, Włodzimierz. 1981. *Próby budowania zrębów polskiej państwowości w okresie istnienia Tymczasowej Rady Stanu*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

Wierzbicki, Andrzej. 1957. *Wspomnienia i dokumenty 1877-1920*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Tymczasowość w strukturze Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej

Streszczenie

Polska Krajowa Kasa Pożyczkowa została utworzona jako instytucja w swoim zamierzeniu tymczasowa. Powołano ją na okres przejściowy w grudniu 1916 r. do czasu utworzenia stałego banku emisyjnego. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w listopadzie 1918 r. nie zamierzano korzystać z jej usług przez długi czas. Jednakże splot wielu okoliczności polityczno-gospodarczych sprawił, że funkcjonowała niemal 8 lat w warunkach niepewności i tymczasowości, co miało duży wpływ na zasady jej działania, w tym również na jej strukturę.

Słowa kluczowe: II Rzeczpospolita, dwudziestolecie międzywojenne, bank centralny, reformy gospodarcze, inflacja

Temporariness in the Structure of the Polish National Loan Fund

Summary

The Polish National Loan Fund was created as an institution in its provisional intent. It was set up for a transitional period in December 1916 until a permanent bank was established. After Poland regained its independence in November 1918, it was also not intended to use its services for a long time. However, the pile of many political and economic circumstances made the Polish National Loan Fund function nearly 8 years in uncertain and temporary conditions, that had a great influence on the rules of its operation, including its structure.

Key words: Second Republic, interwar period, central bank, economic reforms, inflation

Information about Author: WALDEMAR BEDNARUK., Professor, Department of History of the System and Law, Faculty of Law, Canon Law and Administration at the John Paul II Catholic University of Lublin, Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin, Poland, e-mail: wbednaruk@kul.lublin.pl